

Науковий керівник: к.ф.н., асист. Ковалюк М. В.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЧАСОВИХ КАТЕГОРІЙ І ФОРМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

***Анотація.** У статті зазначено та проаналізовано види роботи на уроці, які сприяють розвитку комунікативної компетентності під час вивчення часових категорій і форм на уроках англійської мови. До них належать бесіда, письмова робота, читання та робота в парах. З'ясовано, що ситуативність, актуальність та новизна всіх елементів освітнього процесу – чинники, що допомагають формуванню в учнях комунікативних умінь.*

***Ключові слова:** комунікація, компетентність, уміння, розвиток, ситуація.*

***Summary.** The article analyzes the ways of developing communicative competence in the process of teaching time categories and forms in English lessons. The notion of communicative competence, its specific features and scope of application have been identified. The essence of communicative competence lies in the ability to organize speech activities depending on the tasks and specific communicative situation based on the acquired knowledge and skills. It involves mastering all types of language activities and the fundamentals of oral and written language culture, basic abilities and skills in the use of language in different spheres and communicative situations. The aim of the article is to find out the ways that ensure the effective formation of communicative competence in teaching a foreign language.*

The methods and techniques that teacher can use in English lessons to develop communicative competence in ninth-graders during the study of time categories and forms were focused on. Such types of work as conversation, written expression, reading, working in pairs, as well as all other activities directly related to communication and expressing one's thoughts, turned out to be quite effective while teaching temporal

categories and forms in English lessons. Moreover, the teacher must be able to select right classroom materials and appropriate resources involving the tasks related to the improving practical grammar skills in English in the ninth grade at the secondary school. It is also necessary to simulate real language situations and use new teaching approaches for effective formation of communicative competence.

Keywords: *communication, competence, skill, development, situation.*

Розвиток комунікативної компетентності є надзвичайно важливим аспектом у формуванні особистості. Уміння чітко та зрозуміло висловлювати власні думки, слухати і чути співрозмовника, грамотно вести бесіду, співпрацювати, аргументовано доносити свою точку зору, толерантно ставитися до думок інших та відстоювати власну позицію – комунікативні уміння, формування яких передбачає сучасна якісна мовна освіта. Правильно розвинені комунікативні уміння у майбутньому слугуватимуть фундаментом для життєвого успіху людини, саме тому так важливо починати розвивати цю компетентність з наймолодшого віку. Сьогодні проблема розвитку комунікативних навичок у школі є актуальною та важливою. Отже, **предметом** нашого дослідження є формування комунікативної компетентності при вивченні категорії часу на уроках англійської мови у середній школі.

Мета статті полягає в окресленні шляхів розвитку комунікативної компетентності у дев'ятикласників під час вивчення часових категорій і форм на уроках англійської мови. Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію таких **завдань**: з'ясувати сутність поняття «комунікативна компетентність», виокремити її специфічні особливості та сферу застосування, акцентувати на методах та прийомах, які може використати педагог на уроках англійської мови, щоб розвивати комунікативну компетентність у дев'ятикласників під час вивчення часових категорій і форм.

У школі на уроках мови (і української, і іноземної) перед учителем стоїть задача не просто дати учням теоретичні знання, а й розвинути у них практичні навички. До них належить і ті комунікативні уміння, що відіграють важливу роль в особистісному розвитку людини та в майбутньому стануть основою її життєвого

успіху. Серед них К. Пономарьова виділяє «уміння спілкуватися, слухати і чути партнера, співпрацювати, вільно, чітко і зрозуміло висловлювати свою точку зору, відстоювати власну позицію, аргументовано переконувати інших, бути толерантним до різних думок» [9, с. 4]. Перш ніж досліджувати шляхи розвитку цих умінь у школярів, важливо з'ясувати зміст понять «комунікація» та «комунікативна компетентність».

Поняття «комунікація» є складним та багатоаспектним, оскільки поєднує в собі низку конотацій, що зумовлює неоднозначність у визначенні даного поняття науковцями. А. Н. Перре-Клермон характеризує комунікацію як зв'язок індивідуальних дій стосовно колективного продукту і подальша реалізація цього зв'язку у структурі нової спільної дії. Процес комунікації, на думку дослідника, охоплює такі етапи: 1) планування; 2) встановлення контакту; 3) обмін інформацією; 4) рефлексія [7].

Науковці І. Н. Горелов, В. Р. Житніков та Л. А. Шкатова визначають комунікацію як акт спілкування або комунікативний акт. На думку цих учених, комунікація охоплює такі компоненти: 1) комуніканти – учасники спілкування (не менше двох осіб); 2) дія – безпосереднє спілкування (говоріння, жестикулювання, міміка тощо); 3) зміст повідомлення (характеризується певним смислом і формою); 4) канал зв'язку (органи мовлення, слуху, зору, візуально-вербальні); 5) мотиви комунікантів (цілі, наміри, спонукання) [4].

Інші дослідники (М. Я. Дем'яненко, К. А. Лазаренко) виділяють у мовленнєвій комунікації п'ять основних компонентів: 1) ситуація спілкування; 2) відправник інформації; 3) отримувач інформації; 4) умови передачі інформації; 4) безпосередній процес передавання інформації [5].

Комунікативна компетентність у вивченні мов – це здатність та реальна готовність до спілкування, що реалізує певні цілі, сфери і ситуації спілкування, готовність до мовної взаємодії та взаєморозуміння [3, с. 27].

У більш загальному розумінні та детальнішій характеристиці поняття, комунікативна компетентність визначається як термін, що означає знання мови (рідної та нерідної), її фонетики, лексики, граматики, стилістики, культури мови, володіння цими засобами мови та механізмами мови – говоріння, аудіювання, читання,

листи – у межах соціальних, професійних, культурних потреб людини. Комунікативна компетентність набувається в результаті природного мовленнєвого діяльності та внаслідок спеціального навчання.

Формування комунікативних умінь, як влучно зауважує С. А. Бистрова, можливо лише з урахуванням лінгвістичної і мовної компетентності. Комунікативна компетенція передбачає оволодіння всіма видами мовної діяльності та основами культури усної та письмовій мові, базовими вміннями та навичками використання мови в життєво важливих для цього віку сферах та ситуаціях спілкування [6, с. 39].

У сучасних реаліях урок будь-якої дисципліни, в тому числі англійської мови, не обходиться без використання інтерактивних технологій. Більше того, дистанційне навчання ставить перед педагогом нові виклики, що потребують вирішення. Однак добре спланований урок – запорука успішної освітньої діяльності. Під час вивчення часових категорій і форм англійської мови в 9 класі учителю необхідно уміти дібрати матеріали та завдання до уроків так, щоб уможливити формування комунікативної компетентності. Для цього важливим є залучення завдань, пов'язаних із тренуванням практичних навичок.

На уроках англійської мови комунікативна компетентність формується, в першу чергу, в процесі усного спілкування. Тому такий простий та універсальний вид роботи як бесіда є обов'язковим на уроці мови. Бесіда – це метод навчання за якого вчитель, спираючись на знання та практичний досвід учнів, за допомогою запитань підводить їх до розуміння нового або уточнення, поглиблення, розширення відомого. Бесіда має великі можливості для керування пізнавальною діяльністю школярів, активною участю кожного в аналізі явищ, фактів, порівнянні й зіставленні їх, у формулюванні висновків, узагальнень. Цей вид роботи дозволяє учням навчитись співпрацювати, вчить колективного пошуку істини, допомагає формувати переконання, дає змогу яскравіше проявитись індивідуальності учня, розвиває критичність, самостійність, вміння доводити, переконувати [2]. Під час бесіди педагогу необхідно створити психологічні й дидактичні умови, сприятливі для процесу комунікації.

Після пояснення теоретичних базових знань з теми часових категорій і форм в англійській мові, педагог може залучити учнів до обговорення. Тему може запропонувати учитель, може дати школярам можливість самостійно узгодити її між собою, або ж тема бесіди може перегукуватися безпосередньо із темою уроку. Головна умова під час виконання цього завдання – задіяння нового матеріалу, це означає використання нових часових форм у процесі спілкування. Бесіда уможливує моделювання життєвих ситуацій: учні можуть погодитись або ж заперечити думку однокласника. Це розвине в дітях не тільки вміння спілкуватися, але й висловлювати свою точку зору та адекватно реагувати на думку іншого.

Також на подібних уроках учитель може використати такий вид діяльності як письмова робота. Це може бути коротке висловлення або твір на актуальну для учнів тему. Варто зауважити, що для письмової роботи найбільш доречним буде вибір тексту-розповіді, оскільки такий тип тексту відкриває можливості використання різних часових форм дієслова. Наприклад, пишучи розповідь про свою останню подорож або відпочинок, учень має змогу використати якомога більше форми минулого часу; розповідь про плани на майбутнє дозволить пригадати та задіяти форми майбутнього часу; розповідь про свій звичний розпорядок дня – форми теперішнього часу. Такий вид роботи, як і бесіда, дозволить розвинути вміння структурувати та висловлювати свої думки.

Читання із подальшим аналізом часових форм, вжитих у тексті, задіює розвиток аналітичних можливостей та активізує пам'ять учня. Мета такого читання – сприйняття, розуміння та активна переробка письмового тексту – може бути досягнута за умови сформованості загальних комунікативних умінь:

- визначати тему тексту, підтеми, що використовуються для неї розгортання, основну думку тексту;
- оцінювати інформацію тексту щодо її важливості для розкриття теми (головне/другорядне);
- виявляти структурно-логічні частини тексту, осмислювати їх зміст та встановлювати відносини між ними.

Читання є видом діяльності, який активізує водночас зорову пам'ять та слухову (якщо це читання вголос), тому цей вид роботи не стільки тренувати дозволяє практичні навички, скільки

активізує в процесі пам'ять учнів та їх здатність до візуального запам'ятовування часових форм.

Ще одним видом роботи, який вчитель може використати на уроці англійської мови, є робота в парах. О.А. Авраїмова стверджує, що головна мета групової і парної роботи – це розвиток мислення учнів. Ми погоджуємося з цією думкою, однак, додаємо, що подібний вид роботи розвиває не лише мислення, а й мовлення, формуючи в учнів комунікативну компетентність. Для організації роботи в парах дослідниця розробила такий алгоритм:

- запропонувати учням завдання (запитання для невеличкої дискусії чи аналізу ситуації);
- об'єднати учнів в пари, визначити, хто з них буде говорити першим, і попросити обговорити свої ідеї один з одним. Краще відразу визначити час на висловлення кожного в парі і спільне обговорення. Це допомагає досягти згоди щодо відповіді або рішення;
- по закінченні часу на обговорення кожна пара подає результати роботи, обмінюється своїми ідеями та аргументами з усім класом. За потреби це може бути початком дискусії або іншої пізнавальної діяльності [1].

Цей алгоритм є досить дієвим у формуванні навичок комунікації, адже передбачає роботу зі співрозмовником. При регулярному використанні такого методу на уроках, варто змінювати співрозмовників для того, щоб кожен учень мав можливість вчитися співпрацювати з різними людьми.

На уроках англійської мови переважно більшість часу варто відводити на тренування мовленнєвих навичок, оскільки основна функція будь-якої мови – комунікативна. Мовленнєва спрямованість уроку англійської мови передбачає також комунікативну цінність фраз. Це означає, що не варто використовувати на уроці фрази, які можуть і не знадобитися в реальному спілкуванні. У зв'язку із цим можемо говорити про те, що мова і мовлення нерозривно пов'язані із ситуацією і не можуть існувати поза нею.

Із проблемою взаємозв'язку теорії та практики, а також застосуванням навичок у реальному житті пов'язане поняття ситуативності. Ситуативність – співвіднесеність фраз з тими умовами та взаємозв'язками, в яких знаходяться співбесідники.

Ситуація є стимулом до мовлення, до висловлення своїх думок і переконань. У ситуації і формуються взаємовідносини співрозмовників, пов'язані з передачею особистого досвіду або власних переживань, обговорення актуальних для співбесідників питань, і т. д.

Ситуативність може широко використовуватись на уроках англійської мови, в тому числі при вивченні часових категорій та форм. Ситуативність може бути використана під час усіх видів роботи, зазначених нами раніше (бесіда, письмо, читання). Як компонент методичного змісту уроку ситуативність визначає такі положення:

- ситуація спілкування на уроці може бути створена лише в тому випадку, якщо вона буде ґрунтуватися на взаємовідносинах співрозмовників – учнів і вчителя;
- кожна фраза, повинна бути ситуативною, тобто співвідноситися з взаємовідносинами співрозмовників;
- ситуативність є необхідною умовою не тільки при розвитку мовленнєвого вміння, а й в процесі формування навичок, тобто в підготовчих вправах (лексичних і граматичних) [8, с. 130].

Окрім того, варто пам'ятати, що освітня діяльність на уроках англійської мови має враховувати фактор новизни та актуальності. Це означає новизну змісту навчальних матеріалів, новизна форми уроку, новизна видів роботи - а саме, постійна новизна всіх елементів освітнього процесу.

Отже, як бачимо, питання щодо розвитку комунікативної компетентності на уроках англійської є досить актуальним, це зумовлює, в тому числі, і сучасний історичний контекст. Комунікативні уміння, серед яких уміння чітко та зрозуміло висловлювати власні думки, слухати і чути співрозмовника, грамотно вести бесіду, співпрацювати, аргументовано доносити свою точну зору, толерантно ставитися до думок інших та відстоювати власну позицію – є запорукою гармонійного розвитку особистості.

Розвиток комунікативної компетентності на уроках англійської мови може забезпечити залучення таких видів роботи як бесіда, письмове висловлення, читання, робота в парах, а також усі інші види діяльності, пов'язані безпосередньо за спілкуванням та вираженням своїх думок. Під час проведення уроків англійської мови варто задіювати такий фактор як ситуативність. Це означає,

що для ефективного формування комунікативної компетентності у школярів, необхідно моделювати реальні мовні ситуації та використовувати нові підходи навчання.

Варто зауважити, що наша робота не вичерпує проблеми розвитку комунікативної компетентності під час вивчення часових категорій і форм на уроках англійської мови. Робота може бути фундаментом для подальшого дослідження проблеми та її глибшого аналізу.

Література:

1. Авраїмова О. А. Організація парної та групової роботи на уроках у початковій школі. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/6630/>
2. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі. Київ: Радянська школа, 1973. 263 с.
3. Быстрова Е. А., Львова С. И., Капинос В. И. Обучение русскому языку в школе: учеб. пособие для студентов педагогических вузов. М.: Дрофа, 2004. 237 с.
4. Горелов И. Н., Житников В. Ф., Зюзько М. В., Шкатова Л. А. Умеете ли вы общаться? Москва: Просвещение. 1991.
5. Демьяненко М. Я., Лазаренко К. А., Мельник С. В. Основы общей методики обучения иностранным языкам: Теоретический курс. Київ: Вища школа, 1984. 255 с.
6. Литневская, Е. И., Багрянцева, В. А. Методика преподавания русского языка в средней школе. М.: Академический проект, 2006. 588 с.
7. Перре-Клермон А. Н. Роль социальных взаимодействий в развитии интеллекта детей. Москва: Педагогика, 1991. 245 с.
8. Полонська Т. К. Професійна орієнтація учнів старшої школи засобами іноземної мови. *Міждисциплінарність як методологія гуманітарних наук: мова, освіта, культура*. 2017. Вип. 1. С. 128-133.
9. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с. URL: <https://znayshov.com/FR/5696/125.pdf>